

Lovak, lókupecsek és lóügyletek a koalíciós évek Makóján

MEDGYESI KONSTANTIN

(Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

Amikor e tanulmányban a lovakról és a mindezzel összefüggő ügyekről beszélünk, akkor elsősorban nem maga a nemes állat, hanem az azt körülvevő társadalmi környezet vizsgálódásunk tárgya. A koalíciós évek világa (1944-1948) az utolsó történelmi korszak, melyben a lovak alapvető szerepet tölthettek be az egyének és a közösségek életében. Abban az időszakban a parasztság számára a ló segédereje a földmunkák során nélkülözhetetlennek számított. A későbbiekben a mezőgazdaság természetes fejlődése, a modernizáció következményeként, illetve a szocialista kor eszményének megfelelően (iparosítás) egyre több gép, traktor tűnt fel, és segítette az agrárszférában tevékenykedők mindennapjait. Ezzel párhuzamosan pedig kiválthatóvá váltak a lovak.

Makó azért alkalmas terep e téma kibontására, mert az egykori csanádi megyeszékhelyen a lovak más alföldi településekhez hasonlóan jelentős szerepet tölthettek be. A főként hagymát termelő parasztemberek általában igavonásra használták őket. Másrészt a makói birtokviszonyok jellemzője volt, hogy a gazdáknak egymástól messzire terültek el a földbirtokai, a ló hátán vagy lovas kocsival gyorsabban lehetett megtenni a művelt földdarabok közötti távolságot. Így nem véletlen, hogy a makóiaknak igazi kincset ért egy-egy ló.

A Makó központú Csanád vármegyében 1938-ban 29761 lovat tartottak nyilván. 1945-re ez a szám 6895-re esett vissza.¹ A háború következményeként a lóállomány a világegést megelőző szint 23 százalékára esett vissza, más megfogalmazás szerint a Makó környéki lovak 77 százaléka elpusztult vagy eltűnt ezekben az években. (1945-ben a gazdák igyekeztek – a különböző fórumokon keresztül – elveszett jószágaikat felkutatni. Ilyen és ehhez hasonló apróhirdetések jelentek meg a hasábokon: „Keresek egy 160 cm magas, ötéves, fekete kanca, csiklandós, vemhes ... lovat és egy nyári fekete hétéves, pofán jobbról 9-3620-38. számmal bélyegzett lovat. Nyomravezető darabonként 260 P. jutalmat kap”²)

Az 1947-es összeírásból kitűnik, addigra valamelyest javult a helyzet, már sikerült elérni a háború előtti szint felét, az 1945-höz képest pedig megduplázódott a lovak száma. 15540 ló szerepelt akkor a vármegyei dokumentációban.³

Az állomány ilyen drasztikus csökkenésénél is nagyobb gondot okozott, hogy főként a jobb minőségű jószágok tűntek, pusztultak el. Tovább fokozta a problémát, miszerint az apaállatok nagy része is „kiesett”. A háború után pusztán 305 törzskönyvezett, továbbtenyésztésre alkalmas ló maradt a vármegyében.⁴

¹ Délvidéki Független Hírlap (a továbbiakban: DFH) 1947. november 15.

² Makói Népújság (a továbbiakban MNÚ) 1945. február 21.

³ DFH 1947. november 15.

⁴ DFH 1947. november 29.

Lóvásárok, lóhús fogyasztás

Makón ekkoriban havonként rendeztek állatvásárt. Hogy 1947-re már növekedett a lóállomány, onnan is tudható, hogy az e fajta bőrzékről szóló tudósítások arról tájékoztatták az olvasókat, miszerint „feltűnően sok az eladó ló.”

1947 nyarán a lókereskedelemben megnőtt a kínálat, mert a nagymérvű takarmányhiány miatt a tulajdonosok egyszerűen nem, vagy igen komoly áldozatok árán tudták csak ellátni az állatokat. Egy-egy havi állatvásáron ezidőtájt körülbelül 200 lovat hajtottak fel, és nem több mint 60 cserélt gazdát.⁵

Az 1947 augusztusi állatvásáron "emberemlékezet óta nem látott"⁶ tömeg volt. 5500 állat várta sorsát a vásártéren, köztük 2000 ló. E magas szám mögött továbbra is a kilátástalannak tűnő takarmányhelyzet bújt meg. A szomszédos városokból is hoztak eladó lovakat. Kereskedők érkeztek a fővárosból is, de igazán komoly keresletet ez sem váltott ki. A piaci törvények működtek: ha sok az eladó portéka, és kevés a vásárolni szándékozó személy, akkor csökkenni fognak az árak. Ez a lovak esetében is így történt, rövid idő alatt 25-30 százalékkal ért kevesebbet egy-egy jószág. Végül 198 ló cserélt gazdát. Ami rendkívül csekély, ha figyelembe vesszük, hogy 2000 lovat, vagyis az eladott állatok több mint tízszeresét vonultatták fel gazdáik az adásvétel reményében.

Az őszi állatvásáron csak 240 ló „jelent meg”, ebből 163 vándorolt új tulajdonoshoz.⁷ Ekkor főként a vágni való lovak iránt mutatkozott kereslet, így a 163 eladott ló túlnyomó többsége bizonyára nem élte meg a következő esztendő, vevőik ugyanis fogyasztási célokra vették meg őket. Ősszel a parasztemberek csak a legtrikább esetben vásároltak igavonó jószágot. A közelgő tél előtt – amikor kevésbé tudták kihasználni például a lovak munkaerejét – gazdaságtalan befektetés lett volna ebbe beruházni, hiszen az állatot, ha nem dolgozott, akkor is etetni kellett. Olyan időkben, amikor elegendő takarmány állt a gazdák rendelkezésére, akkor sem volt anyagilag könnyű feladat a lovak ellátása – nemhogy takarmányhiányos időszakban.

Januárban többnyire inkább pangott az állatkereskedelem. Nem így történt az 1948-as esztendő első havában. Valószínűleg továbbra is a takarmányszűke okolható azért, hogy sok gazda igyekezett túladni jószágán. A téli hidegben 1000 lovat hajtottak fel a vásártérre. Már a hajnali órákban kocsisorok kígyóztak a környező települések felől Makó irányába, 750 ló a közeli falvakból érkezett. „A lóvásár területén olyan nagy volt a zsúfoltság, hogy a kereskedők életveszélyes körülmények között a tömeg között futtatták a lovaikat, és egy ilyen futtatásnál az egyik ló két embert fel is döntött. Különösebb baj azonban nem történt, legfeljebb annyi, hogy a gebét, amely csak sűrű ostorcsepások után volt hajlandó futni, nem sikerült eladni” – tudósított az izgalmaktól sem mentes vásártéri hangulatról a helyi kisgazda napilap.⁸

1948-ban a vidéki állatvásárokon a budapesti terménykereskedők lovakat már alig-alig vásároltak, ez is bizonyítja, hogy a lóállomány ekkorra már szerte az ország-

⁵ Makó és Vidéke (a továbbiakban MV) 1947. május 15.; DFH 1947. május 15.

⁶ DFH 1947. augusztus 13.

⁷ DFH 1947. november 12.

⁸ DFH 1948. január 28.

ban – így Makón is – stabilizálódott. A makói jószágbörzéken is többnyire a helyi gazdák adták egymás között a lovaikat.

A lópiac a maga természetes módján kategorizálta az állatokat. A legjobb minőségű lónak az számított, amely alkalmas volt arra, hogy kocsiba fogják és a tulajdonos reprezentatív célokra használja. 1947-es áron egy ilyen példányért elkértek akár 4800 forintot is. Nem véletlen, hogy e kifogástalan állapotú lovakat inkább a jómódú parasztság vásárolta. A következő szintet az úgynevezett „jó ló” jelenti. Ezeknek az értéke 2500 forint körül mozgott. Ezután jöttek a 800-1200 forintba kerülő „gyengébb minőségű, öreg lovak”. Végül a vágólovak, melyeket inkább kilóra adták, s így megközelítőleg 400 forintért keltek el.⁹

A makói vágóhídon 1945-ben 20 darab lovat vágtak le.¹⁰ 1946-ban ez a szám nem változott, 1947-ben jelentősen nőtt a közfogyasztásra levágott lovak száma, abban az esztendőben 43 ló végezte be életét a mészárosok keze között.¹¹ Több mint duplájára emelkedett tehát a levágott lovak száma. Ez komoly emelkedés, de közel sem akkora, mint mondjuk a szarvasmarha vagy a juh esetében. 1946-ról 1947-re a marhafogyasztás közel háromszorosára, a juhvágás több mint ötszörösére növekedett. Ezek az adatok egyértelműen arról tanúskodnak, ezen években javult a makóiak élet-színvonala, több hús került a családok asztalára.

Lóhúst többnyire a szegényebb rétegek vásároltak, fogyasztottak. E húsfajta „népszerűsége” már akkortájt is erősen hanyatlóban volt. Ebből következően a lóhús kevesebbe került, mint a többi húsféleség. Olyannyira, hogy még a kevésbé tehetősek számára is megfizethetőnek bizonyult. Az alapárra azonban a lóhús esetén is ráterhelték az adók és más közterhek, ezek pedig emelték az árszintet. E jelenségre figyelt fel Lukács Pál városatyja, aki 1946 novemberében azt javasolta, a képviselőtestület mérsékelje a lóhúst terhelő helyi adótartalmat. A szociáldemokrata városi képviselő indítványt tett, hogy a lóvágási fogyasztási díjat, valamint a városi vágóhídi költségeket olyan mértékre szállítsák le, hogy ezáltal a lóhús árát „Makó város legszegényebb néprétegének olcsóvá tehessék.”¹² Lukács azzal érvelt: „a szegény népréteg nincs abban a helyzetben, hogy a baromfit, a marha- vagy sertéshúst megvehesse”. A képviselő úgy vélte, amennyiben csökkentik a közterheket, akkor ezáltal lefelé megy a lóhús ára is, így a nélkülözők könnyebben juthatnak hozzá. A baloldali többségű helyi parlament azonban nem fogadta el ezt a fajta megközelítést. Kiss Imre kommunista párti polgármester először is kifejtette, a városnak minden meglévő adóra szüksége van, hiszen mindezek Makó fejlődését szolgálják. A polgármester abbéli meggyőződésének adott hangot az előterjesztéssel kapcsolatosan, hogy amennyiben csökkentenék a lóhúst terhelő közterheket, akkor azon csakis a „hentes keresne”.¹³ A képviselőtestület elvetette az indítványt. Az ügy mindenestre érdekes és tanulságos adalékokkal szolgált a korabeli táplálkozási szokásokról és a lóhús fogyasztási tendenciákról.

⁹ DFH 1947. augusztus 13.

¹⁰ MNÚ 1947. január 5.

¹¹ DFH 1948. január 11.

¹² Makó Város Levéltára. (A továbbiakban MVL) 520 kgy. /1946.

¹³ Uo.

Kié a ló? (A „nagy lópererek” időszaka)

Amint arról már szó esett, a háború zavaros viszonyai közepette, mikor a front a várost és környékét szelte át, sok ló eltűnt. A tulajdonosok utána hirdetésekben és más egyéb fórumokon keresztül igyekeztek visszaszerezni jószágaikat. Ez kinek sikerült, kinek nem.

Az elveszett állatok jelentős hányadát a szovjet csapatok gyűjtötték össze. A korabeli hivatalos adatok szerint jóhiszeműen terelték be az elcsatangolt állatokat,¹⁴ de ismerve a Vörös Hadsereg viszonyulását a helyi javakhoz, nem kizárt, hogy jócskán koboztak el lovakat az itt élőkötől. Utána – már hetekkel, hónapokkal később, a kibontakozás és az újjáépítés időszakában – a szovjetek az így szerzett és megmaradt jószágokat kiosztották. A formálódó kommunista párti céloknak megfelelően, a politikai tökékezés keretében a szegényparasztnak kaptak az állományból. A megszállók természetesen a legkevésbé sem törődtek azzal, hogy az eredeti tulajdonosoknak juttassák vissza a lovakat.

A bajok akkor jöttek elő, mikor az új gazdák a mindennapi munkák során használták az állatokat, a „régiek” pedig ilyenkor – a szám vagy más tipikus jegy alapján – felismerték saját kedvencüket, és igyekeztek azt visszaszerezni. Ha nem ment jó szóval, megpróbálkoztak a perrel. A hatályos magyar polgári jogi szabályok pedig az eredeti tulajdonosoknak kedveztek. 1946-ra tehető a városban a „nagy lópererek” időszaka.¹⁵ Sorra születtek a bírói ítéletek, miszerint az új gazdáknak vissza kellett szolgáltatni a jószágokat.¹⁶

A Magyar Kommunista Párthoz (MKP) köthető szervezetek felismerték az ügynek a társadalmi bázisukra veszélyt jelentő következményeit, ezért határozottan felléptek az „újak” védelmében. A Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének (FÉKOSZ) makói szervezete felháborodottan állapította meg, hogy a tömeges lóperlések miatt „a nép az ügyvédek szabad vadászterületévé vált.”¹⁷ Egyúttal kifejtették, hogy nem hajlandók egyetlen lovat sem átadni. A MKP pedig memorandumban foglalt állást a kérdéssről: „A lovak azoké legyenek, akik azokat megmentették, akik azokat ápolták a felszabadulás első napjaitól. Hamis tanúkkal ne lehessen a lovat a néptől visszarabolni azok számára, akik elmenekültek és most is több lovuk van. Ügyvéddel a nép haragját és jogos ítéletét váltják ki a bírósággal együtt, ha nem szüntetik be a lovak visszaítélését.”¹⁸ A nyilatkozat hangvétele több szempontból is tanulságos. E köztörténeti értelemben kicsiny históriából is kitészik, a kommunista közéleti mentalitásba mennyire nem fért bele, hogy egy vita a bíróság előtt, a hatályos jogi szabályok alapján dőljön el, ha számukra kedvezőtlen ítélet születik. Másrészt érdekes megfigyelni a baloldali propaganda összetevőit. Ezek szerint az igazságszolgáltatás szervei „a néptől rabolják vissza a lovakat”, vagyis a középbirtokos paraszt-

¹⁴ Makó az első felszabadult magyar város. II. kötet. A népi demokratikus forradalom győzelme. Szerk.: Korom Mihály. Makó Városi Tanács. 1974. 53.

¹⁵ DFH 1948. augusztus 28.

¹⁶ MNÚ 1946. október 30.

¹⁷ MNÚ 1946. február 27.

¹⁸ MNÚ 1946. március 6.

ságot – akik többnyire az állatok eredeti tulajdonosai voltak – nem tekintették a nép részének. További vádként fogalmazódott meg, miszerint a felperesek hamis tanúkkal bizonyítják igazukat. Mindennek az állandó ismétlésével, sulykolásával el lehetett rettenteni a makóiakat attól, hogy tanúskodjanak az ilyen eljárások során. A közéleti szempontból leginkább hatásos érv az emberek igazságérzetére apellált. Eszerint méltánytalan, hogy olyan gazdaktól veszik vissza a jószágokat, akiknek így nem marad lovuk. Míg, aki visszakapja, annak több is van az istállóban.

A közösségi jóézés szempontjából valóban nem volt tetszetős, hogy a jobb módúak a jog eszközehez nyúlva fosztották meg kevésbé tehetős társaikat egyetlen, a mezőgazdasági munkához nélkülözhetetlen lovuktól. „Több ízben előfordult, hogy az úgazdák hasonló eset miatt nem tudták földjüket felszántani” – tájékoztatót a baloldali orientációjú Makói Népújság.¹⁹

Gyakorta akkor sem adták ki azonban a lovakat, mikor a bíróság ítéletben kötelezte az alpereseket az eredeti tulajdonosnak való visszajuttatásra. A pernyertes fél végrehajtóval ment. Ilyenkor sem mindig sikerült érvényt szerezni a jogerős határozatnak. Erre példa Csávás Mihály makói parasztember esete. Az ő lovát egy földéaki gazda, Szabó István kapta meg a háború után. A bíró az eljárás végén arról döntött, hogy a ló Csávást illeti. Szabó viszont egyáltalán nem gondolta rendjén valónak, hogy a makói birtokába kerüljön az általa felerősített és gondozott ló. A végrehajtó megpróbálta teljesíteni hivatali kötelezettségét, de a földéaki férfi vasvillát ragadott és kizavarta a „betolakodót” az udvaráról. Tizennyolc nap elteltével Csávás és a végrehajtó – egy béreslegénnyel és három rendőrrel megerősítve – visszatért Szabóék otthonába. Szabó István és fia, az agrár egyetemista Szabó János most sem ijedtek meg. A béreslegény igyekezett a lovat elkötni, mire az idősebb Szabó „ostorral végigvágott rajta, majd a kaszához nyúlt.” A rendőrök ekkor avatkoztak be. A lovak Szabóéknál maradtak, de büntetőeljárás indult Szabó István és fia ellen, hatósági közeg elleni erőszak büntetnének vádjával.²⁰

1946-ban „a nagy lóperce” időszakában a lovak tulajdonlása ürügyén a közép-birtokosság és a szegényparasztság közötti társadalmi küzdelemben az előbbieket győzték. Ez a csatanyeres mégis pirruszinak tekinthető, hiszen néhány esztendő múltán, az erőszakos téészesítés következtében a pernyertes gazdák is kénytelenek voltak bevinni a közösbe a féltve őrzött lovaikat.

Lovak, lovas kocsik – ügyek, bostrányok

1946-ban Makó város tulajdonában 28 ló volt. A hivatal úgy ítélte meg, lófölösleg alakult ki a városháza istállójában. Nincs szükségük ennyi jószágra, ezért olyan előterjesztés született, miszerint néhányat (5 darabot) kiadnának arra érdemeknek. A képviselőtestületi ülésen azonban „nagy ribillió” támadt. Kallós Lajos kommunista párti városatya tiltakozott: miért biztosítanak például egy tehetős mo-

¹⁹ MNÚ 1946. október 19.

²⁰ DFH 1948. augusztus 28. A tárgyaláson mentő körülménynek számított, hogy kiderült, éppen az omni-nózus napon haldoklott Szabó kisebbik fia. Így érthető volt az apa ingerültebb reagálása. Addigra, 1948-ra pedig már a jogszabályi környezet és a politikai erőviszonyok is megváltoztak. Szabóéknak végül a lovat nem kellett kiadniuk.

toros favágónak is városi lovat, amikor „nagy számban vannak rászoruló asszonyok, kiknek férje hadifogságban van,” s így ők jobban megérdemelnék ezt a fajta segítséget.²¹ A favágó – a képviselők többségének döntése értelmében – végül nem élhetett a kedvező lehetőséggel. Az is szóba került, milyen alapon kap egy személy két lovat. Erre a következő válasz jött: igaz ugyan, hogy két állatról van szó, de mind a kettő póni, így jogos a két állat juttatása. Szintén kiállt a többség a cséplési ellenőr mellett, mondván, neki is járhat a ló, hiszen kerékpárral nem mindig lehet kijárni a mezőre, márpedig az fontos érdek, „hogyan az ellenőrzést el tudja végezni.”²²

Nyilván sokan akadtak, akik szívesen vették volna, ha ők is kapnak a városi lóállományból, de ez a kis közbizalom összességében – noha bizonyára egy rövidebb ideig beszédtémát jelentett, hogy kik és milyen alapon szerezhettek „potya” lovakat – nem volt alkalmas arra, hogy különösebb izgalmat váltson ki a gazdák körében. Nem így a *jóvátételi lovak* ügye. Jóvátételi célokra Csanád vármegyéből 80 jószágot kellett felszállítani a fővárosba. Az ügylet lebonyolítását a kormány a Lóértékesítő Szövetkezetre bízta. Az eredeti elképzelés arról szólt, hogy a megye összes lovát fel kell vonultatni, és az illetékesek a látottak alapján fogják majd kiválasztani azt a bizonyos 80 állatot. 1947 júliusában, a mezőgazdasági munkák kellős közepén kellett volna közel 15 ezer lovat bemutatni. A számítások szerint ez 300 ezer forintos kárt okozott volna a Makó környéki gazdák számára. (Az összeg nagyságrendjét jelzendő: 10 ezer forintért már igényes parasztházat lehetett vásárolni.) Érthető módon a makói lótulajdonosok óriási felháborodással fogadták az ötletet. Kiss János főispán járt el a Jóvátételi Hivatalnál, hogy tegyenek le erről a javaslatról. A főispán elérte, nem kellett a vármegye összes lovát felvezettetni, hanem „garanciaképes” lókereskedők kaptak megbírást, hogy válogassák ki a jóvátételre megfelelő 80 darab jószágot.²³

Lovakat érintő botrányok azonban nem csak a hivatalosságok eljárásai kapcsán keltek szárnyra. A magánéletbeli történések is alapot adtak arra, hogy kedélyes városi beszélgetések tárgyául szolgáljanak.²⁴

1946-ban és főleg 1947-ben a hagyma ára jelentősen emelkedett a világpiacon, ami kedvező volt a makói gazdák számára, hiszen ezáltal nagyobb bevételhez jutottak. A helyi parasztság e plusz forrásokra alapozva tudott beruházni, s olyan tevékenységekre is költeni, mire korábban nem adódott lehetősége. 1947-ben egyre több makói kívánt lovas kocsit vásárolni, csináltatni.²⁵ A lovas kocsik beszerzése sem ment simán. Botrány, úgy ebből is adódott. Egy budapesti illetőségű vállalkozásnak a So-

²¹ MVL 238 kgy./1946.

²² Uo.

²³ MV 1947. július 3.; DFH 1947. július 3.

²⁴ Egy makói férfi, bizonyos B. Szűcs István a vásáron eladta egyik lovát. Jó hangulatban tért haza, úgy gondolta: megfelelő üzletet sikerült kötnie. A ló hivatalos papírjai a feleségnél voltak. Szűcs tőle kérte az okmányokat, hogy hivatalosan is nyélbe üssék az üzletet a vevővel. Az asszony azonban kifejtette: nem ért egyet az állat eladásával, s nem is adta oda az iratokat. A nőszemély „normasértését” még tovább tetézte azzal, hogy nem volt még kész az ebéd. A ház ura „mérgeinek azon nyomban öklével adott kifejezést.” A feleség súlyos sérüléseket szenvedett. A ló eladás ügye a záróakkord lehetett Szűcs és asszonya megromló házasságának történetében. Végül a testi sértés miatt a férfit kétheti fogházra ítélték. DFH 1948. december 11.

²⁵ DFH 1947. december 7.

mogy megyei Szöcsénypusztán volt egy állítólagos gyára, ahol lovas kocsikat készítettek. A gyár megkereste – igen kedvező fizetési feltételeket tartalmazó – ajánlatával a makói gazdákat. Több tucat óvatlan parasztember azonnal leszerződött a céggel. Jelentős előleget adtak a szekérgyár megbízottjának. A teljesítés viszont váratott magára. Egy idő után a gazdák küldöttséget menesztettek a fővárosba, hogy tárgyaljanak a vállalat képviselőivel. Az üzletemberek akkor váltak igazán idegessé, mikor a makóiak közölték: szeretnék látni a gyárat. Mint mondták, „az utazás nagyon körülményes”.²⁶ A Makóról érkezett tárgyalódelegáció vállalta a kihívást. Nagy nehezen, de eljutottak a gyárhoz. A makóiak gyorsan konstatálták, a telep „koránt sem olyan nagyméretű, mint amilyenek a prospektusban jelezték... az épületben, amely azelőtt juhakol volt, egy gyalupad szerénykedett egy közönséges fújtatós kovácsfelszerelés társaságában.”²⁷ A küldöttség az első látogatás után három nappal ismét Budapestre utazott, hogy legalább az előleget visszaszerezze a cégtől, de akkorra már a vállalat vezetőit sem sikerült megtalálni.

A koalíciós években még komoly társadalmi presztízszerű volt, hogy kinek milyen, mekkora lovas kocsija van. Egyúttal a hatalom szimbólumának számított vidéken a fogat. Egy kisvárosi polgármester megjelenéséhez hozzátartozott a díszes hivatali lovas kocsi. A dolog pikantériáját az adta, hogy a többnyire szegénysorból származó helyi kommunista politikusok sem vetették meg a protokoll ilyesfajta megnyilvánulását. Kiss Imre Makó gépészből lett kommunista párti első embere és felsége is szívesen vette igénybe a város tulajdonában álló kocsit. Ebből támadt egy kisebbfajta közéleti vihar. Szántó István szociáldemokrata városatyja a képviselőtestület ülésén szembesítette Kiss Imrét a makói közhangulattal: „Nem tudom, van-e tudomása arról a város polgármesterének, amit a városban szerte-széjjel beszélnek. Azt beszélnek, hogy éppen az van ma is, ami volt, csak most nem Bécsy Bertalanné,²⁸ hanem Kiss Imréné veszi igénybe a város kocsiját”.²⁹ Kiss Imre polgármester a következőképpen reagált: „Kocsi igénybevétel: én tudtam, hogy ezek a dolgok elkövetkeznek, észreveszik, hogy az egyszerű munkás emberből lett polgármester kocsira ül. De megjegyzem és nagyon csodálkozom ezen, hogy éppen a szociáldemokrata párt részéről kifogásolják ezt. Mikor nagyon jól tudják, hogy mennyi ügyet kell elintézni és higyjék el, hogy nem is marad időm a magánügyeim elintézésére. Nekem a kocsi nem a kényelmet jelenti, hanem csak azt segíti elő, hogy egyik helyről sokkal gyorsabban, hamarabb tudok a másik helyre jutni, ahol meg kell jelennem. ... A másik pedig a feleségre vonatkozik. Ezt is tudtam előre. Higyjék el, hogy a feleségemnek is 50 helyre is kellene mennie, talán 100 pozíciója is van, amit el kell végeznie. Megkért arra, hogy Honvédba³⁰ lemelessen valamilyen szociális ügyet elintézni, engedjem át neki a kocsit. Azt meglátták, hogy kocsira ült, de hogy heteken keresztül varrt, hogy

²⁶ MV 1947. március 21.

²⁷ Uo.

²⁸ Bécsy Bertalan a szovjet megszállás előtt töltötte be hosszú ideig a polgármesteri tisztséget.

²⁹ MVL 19 kgy./1946.

³⁰ Honvéd Makó egyik városrésze.

fel tudják öltöztetni a város árváit és mennyi szociális ügyet elintéz, nem veszik észre. Éppen akkor is mikor kocsira ült, szociális ügyben járt – erre nem gondoltak.”³¹

Szántó képviselő azért hánytorgatta fel a polgármesterné lovas kocsizását, mert ekkoriban bevett gyakorlatnak számított, hogy városi közmunkára parasztkocsikat rendeltek be, hátráltatva ezzel a mezőgazdasági munkát és bősztítve a gazdákat. A szociáldemokrata városatya úgy gondolta, amennyiben az ilyen típusú protokoll utaztatásokat visszább szorítanák, a városi kocsik el tudnák végezni a szükséges feladatokat, és nem kellene közönséges parasztkocsikat behívni közmunkára. Kiss Imre polgármester szerint viszont a lótarató gazdák hozzáállásával van a baj, mert egyáltalán nem akarnak a közért tenni.

Lovak, lovas kocsik – balesetek

A korszakban gyakoriak voltak a lovakat érintő szerencsétlenségek. A szomorú esetek is mutatják, akkoriban a mindennapi élet milyen nélkülözhetetlen eszközei voltak ezek a jószágok. Lovak egyaránt voltak okozói és elszenvedői baleseteknek. Utóbbira a legsúlyosabb példa a Makó-újívárosi vasútállomástól nem messzire lévő átkelőn történt gázolás.

1947. szeptember 14-én este 9 óra körül Nagy Imre gazdálkodó kukoricát szállító lovas kocsijával kívánt áthaladni a vasúti kereszteződésen. Közvetlenül a gazda előtt egy autó ment, ami nagy port vert fel. A nagy sötétség és a porfelhő miatt történhetett meg, hogy a férfi nem vette észre a robogó személyvonatot. A lovak a közelgő szerelvény robajától megijedtek. Félelmükben megbokrosodtak, és a kocsit a sínparra rántották. A mozdony elütötte a két állatot, a gazda szerencsésen, zúródásokkal megúszta a balesetet. A helyi újságok a mai bulvárlapokat meghazudtoló módon számoltak be az eseményről: „A vágányon, mintegy 36 méterre az összeütközéstől feküdt az egyik ló darabokra szagatott hullája. A sínparok között 96 méterre voltak szétszórva a másik ló végtagjai és az összeroncsolódott törzs. A sínek között mindenütt vérfoltok, húscsapatok. A vágányon megalvadt vér sötétlett. Odébb a kocsi darabokra tört maradványai jelezték a lezajlott tragédiát. A mozdony kerekei véresek voltak. A lámpa el volt törve, a légfékeken véres húsdarabok lógtak.” – eddig a több mint szemléletes tudósításrészlet, amely azért is tanulságos, mert képet ad arról, milyen elemeket is képes volt felhasználni a korabeli sajtó.³²

A lovas kocsi balesetek oka szinte mindig az volt, hogy a jószágok valamitől (például az akkoriban még nem elterjedt, de már a vidéki országutakon is megjelent autóktól, mint szokatlan járművektől) megijedtek, és emiatt megbokrosodtak. S innen már egyenes út vezetett a tragédiákhoz.

1946 augusztusában történt: Raffai Ferenc földjéről igyekezett haza makói házába, mikor szembe jött egy autó, a lovak megvadultak, a gazda hiába igyekezett megfékezni az állatokat, azok eszeveszett vágatába kezdtek. A férfi nem tudott megkapaszkodni, a lovak közé esett, azok keresztül gázoltak rajta. A gazdálkodó koponyávali törést szenvedett és az éjszaka folyamán behalt sérüléseibe.³³

³¹ MVL 19 kgy./1946.

³² MNÚ 1947. szeptember 16.

³³ MNÚ 1946. augusztus 13.

1947 júliusában egy püspöklelei gazdálkodó Makóról falujába kívánt koporsónak való deszkát szállítani. A Zrínyi utcán azonban a lovas kocsira felrakott deszkák olyannyira meglazultak, hogy az egyik a jóságok közé csúszott. A lovak megijedtek, s vad futásnak eredtek. A férfi lesett, „az egyik ló halálosan fejbe rúgta, majd a kocsi a gyomrán keresztül haladt.”³⁴

A következő esztendő tavaszán a városban egy megbokrosodott ló fellökte Rigó Lajosnét. Úgy tűnt, az asszonynak nem lett komolyabb baja, karját törte, és a lábán szenvedett sérüléseket. Az orvosok azért jobbnak látták, ha a középkorú nő egy ideig kórházi kezelés alá kerül. A baleset után két héttel azonban kórházi ágyán Rigóné váratlanul meghalt.³⁵

Lóalkuszosok, lókupecek

Lóalkusznak, hivatásos lókereskedőnek többnyire roma származású férfiembernek szegődtek el. E kenyérkereset társadalmilag megvetett foglalatosságnak számított. A szakma üzéséhez hivatalosan iparigazolványra lett volna szükség, de gyakran az alkuszosok hatósági engedélyek nélkül folytatták tevékenységüket. A korabeli sajtótudósításokban kivétel nélkül negatív szövegekörnyezetben kerülnek elő a kendőzetlenül csak „cigányként” emlegetett lókereskedők. Az egyik leghírhedtebb Makó környéki kupec Halál János volt, akiről sokat elmond, hogy a makóiak aktualizálták a régi magyar közmondást, miszerint: „Halál ellen nincs orvosság”. Halálon ezúttal azonban nem a fizikai megsemmisülést, hanem a nevezetes kereskedőt értették. A kiszombori illetőségű Halál János „bonyolult lóeladási ügyei már nem egy ízben foglalkoztatták a rendőrséget és a járásbírótságot is”³⁶ – fogalmazott az egyik helyi lap, mikor ismertette a legújabb Halál-kalandot. Az alkusz 1600 forintért adott túl egy meglehetősen rossz állapotban lévő lovon – noha azt állította, strapabíró jóságról van szó. A vásárláskor „lóvá tett” gazda azonban hamarjában rájött: az állat teljességgel alkalmatlan arra, hogy kocsit húzzon. Visszavette így a gebét Halálhoz, s amint az újság írta: „kölcsonös szitkozódások után újabb üzletet kötöttek.”³⁷ A kereskedő 300 forintot visszaadott a vevőnek és adott egy újabb lovat. Nem sokkal később kiderült: ez sem jobb, mint az előző. Egy másik esetben egy 12 éves ménlovat értékesített Halál Gulácsi Alajos - szintén közismert - lóalkusszal együttműködve. Az óvatlan vásárló kikötése volt, hogy olyan jóságot szeretne, amely képes mezőgazdasági munkára. A helyszínen úgy tűnt, nincs is ezzel gond. Néhány nap után viszont egyértelművé vált: a ló lusta, nem dolgozik. A szerencsétlen gazda az állat lomhaságát azzal igyekezett ellensúlyozni, hogy a hasa alá egy istrángot kötött, ami miatt a ló nem tudott állandóan lefeküdni lustálkodni, hanem kénytelen volt állva maradni. Ez a módszer csak rövid távon mutatott fel eredményeket: a ló ugyanis néhány nap múlva elpusztult. Halál minden esetben, így az előbbieken vázolt két ügyben is, azzal érvelt: ő soha nem vállal szavatosságot azért, hogy utána mi történik a lovakkal.

³⁴ MV 1947. július 2.

³⁵ DFH 1948. március 5.

³⁶ DFH 1948. július 27.

³⁷ Uo.

A lóalkuszok másik nagy trükkje volt, hogy előleget kértek a gazdáktól, azt ígérve, nemsokára leszállítják a megrendelt lovakat, majd eltűntek a pénzzel, a megvásárolni kívánt állat pedig soha nem érkezett meg az adott címre. Egynémely kereskedő hidegvérét mutatta, hogy nem tűntek el, alkalmanként meg-megjelentek a városban, ilyenkor azt válaszoltak az indulatos reklamálónak, ne aggódjanak, „a lovak már útban vannak.”³⁸

Lóalkuszok nem egyszer főszereplői voltak bűncselekményeknek, sőt gyilkosságoknak is. Az emberölést nem előre eltervezetten, számításból követték el ezek az emberek, hanem általában az italnak köszönhetően az indulatosabb szóváltások fajultak tettelegesséig. Egy Gyenge János nevű alkusz – akinek hivatalos engedélye nem volt ugyan, mégis lókereskedéssel foglalkozott – 1945 decemberében mennyaszonyával a főtéren sétált, amikor arra lett figyelmes, hogy alkalmi borárusítás végett egy nagyobb társaság gyűlt össze. Maga is élni kívánt a hirtelen támadt kedvező vásárlási lehetőséggel, vett gyorsan 50 litert a nedűből, s egy fuvarost bérelt fel, hogy segítsen hazaszállítani az árut. Már az úton a lókupec és a fuvaros közösen elkezdték a bor elfogyasztását. Miután megérkeztek a lókereskedő lakására, tovább folytatták az italozást. Az indulatok elszabadultak. A fuvaros zaklatni kezdte az alkusz kedvesét, mire a lókereskedő agya annyira elborult, hogy egy konyhakést döfött a fuvarozó szívébe. A férfi nem sokkal később behalt sérüléseibe.³⁹

Komoly kihívás érte a makói közbiztonságot egy-egy nagyobb szabású állatvásár idején. A más településekről a városba érkezett lóalkuszok a kereskedés izgalmait a környező kocsmákban próbálták levezetni. Így az italkiméző helyeken zsúfoltság uralkodott, s ez kedvezett a konfliktusok kialakulásának. A kupecok pedig nem voltak restek, ha verekedni kellett. Zűrösebbé akkor vált a történet, amikor előkerült a bicska. A következő eset 1947 nyarán történt. A szőregi Dimovics testvérek két darab lovat hoztak Makóra a havi állatvásárra. Betértek az egyik helyi kocsmába is. A testvérek, illetve a Szegedről jött Petrovics nevű lóalkusz és társasága között szóváltás alakult ki, ami pillanatokon belül verekedéssé fajult. A verekedés részt vevői székekkel és botokkal ütötték egymást a felek. Az italkiméző többi vendége a nagy verekedés közepette csak arra lett figyelmes, hogy az idősebb Dimovics eszméletlenül esik össze. A hason szúrt férfinak esélye sem volt a túlélésre. A gyilkossággal Petrovicsot és barátját, a szintén kupec Dimics Sándort vádolták. Egy idő után Dimics magára vállalta a bűncselekmény elkövetését. Egy fél évvel később, 1948 februárjában viszont kiderült, csak azért tette mindezt, mert Petrovics büntetett előéletűnek számított, ezért az ő büntetése jóval súlyosabb lett volna, így társa védelmében és a Petrovics által ígért pénzért cserébe kockáztatta a börtönt. A gyilkosságot valójában Petrovics követte el, aki 8 év fegyházat kapott, Dimicset felmentették.⁴⁰

Lókötők – lótolvajlás és lócsempészet

A háború után a gazdák igyekeztek elpusztult, eltűnt lovaikat pótolni. Szó szerint mindent hajlandóak voltak megadni egy-egy lóért. Akár még nehezen megszer-

³⁸ MNÚ 1947. május 23.

³⁹ MNÚ 1945. december 22.; 1946. január 5.

⁴⁰ MV 1947. június 18, 21.; MNÚ 1947. június 19, 21, 22.; DFH 1947. június 18, 19, 21.; 1948. február 22.

zett és megtartott földjeikből is eladtak egy darabot, csak hogy lovat tudjanak venni. Az sem érdekelte a vevőket, hogy az állat tolvajlás, csempészet, netán gyilkosság útján jutott a kupechez.⁴¹

A lólopás jól megtérülő vállalkozásnak számított. A legelvetemültebb tolvajok még a rendőrgyilkosságoktól sem riadtak vissza a zsákmány érdekében. 1945 februárjában a makói lovasrendőrség egyik tagját, Faragó Ferencet - a lótolvaj bandákkal szembeni akció során, miután lemaradt társaitól – puskatussal agyonverték.⁴² Két héttel ezt követően egy másik rendőr, Baranyi Sándor esett áldozatául a lótolvajokkal folytatott küzdelemnek. Baranyi vasárnap délután a makói hídnál teljesített szolgálatot. Mint a helyi sajtó beszámolt róla: „Arra lett figyelmes, hogy két gyanús külsejű, románul beszélő ember lovakat akar elhajtani Kiszombor irányában. Igazolásra szólította fel őket, de felszólításának nem engedelmeskedtek és megkísérelték a menekülést. Baranyi Sándor lekapta fegyverét és megállásra szólította fel a szökevényeket. A felszólításra sem álltak meg, sőt egyikőjük fegyvert kapott elő és tüzelni kezdett a kötelességét teljesítő rendőrré. Baranyi Sándor viszonzta a tüzet, de közben maga is halálos sebet kapott.” A két gaztevőt a későbbiekben a makói rendőrség munkatársai elkapták.⁴³

A lótolvajlás „legszakoszerűbb” mechanizmusa a következő volt: a banda éjjel megérkezett abba az utcába, ahol tudták, valamely háznál több értékes lovat is tartanak. Két ember beosont a kiszemelt istállóba. A ló vagy lovak lábára zsákot kötöttek. Részben, hogy ne üssenek zajt, másrészt hogy ne maradjon nyom. Így szép csendben elvezették az állatot. A gazdák bittal üthették kedvenceik nyomát. Kivéve, ha a tulajdonosok megneszeltek valamit. Amennyiben a tolvajokat leleplezték, már nem volt fontos a lopott „áru”, menekülőre fogták. Elfogni őket szinte lehetetlen feladat volt. Ahhoz az kellett, hogy a bűnözők hibát kövessenek el.

A Makón és a környéken elkötött lovakat más vidékeken vagy a határ túloldalán, Romániában értékesítették. A makói feketepiacra pedig a román területen ellopott állatok kerültek. S a lóínséges időkben a gazdákat nem érdekelte, hogy milyen úton jött Makóra a jószág.

A határrendészet kialakulatlansága, szervezetlensége és a határfolyó, a Maros alacsony vízállása ideális terepet biztosított a lócsempészet számára. Gyakori jelenségnek számított, hogy Romániából érkezett, roma származásának mondott személyekből álló, felfegyverkezett bandák fosztogattak a makói térségben. A rendőrök igyekeztek elfogni őket, de nem ment könnyen. Egy ilyen esetről számolt be a Makói Népújság: „Amikor a cigányok észrevették, hogy felkeltették a rendőrség figyelmét, menekülésre fogták a dolgot és befutottak a magyarcsanádi cigánytelepre, ahol pillanatok alatt eltűntek a házakban. A rendőrök üldözőbe vették őket, de amikor látták, hogy a cigánytelep házai között eltűnik a mintegy 16 főnyi csoport, abbahagyták az üldözést és a környékbeli polgári lakosokat beszerelve, körülvették a telepet, hogy így a menekülés útját elzárják. Ezután megkezdődött a telep átkutatása. Háznál-háza jártak és úgy kutattak a cigányok után. A cigányok eltűntek. A szorgos kutatásnak

⁴¹ DFH 1947. november 15.

⁴² MNÚ 1945. február 7.

⁴³ MNÚ 1945. február 20.

azonban hamarosan eredménye mutatkozott, mert elképzelhetetlen helyeken, úgy
alatt, szekrényben és egyéb helyeken találtak rá az idegen cigányokra. Azonban így is
csak kis töredék került horogra. Amint jobban körülnéztek a rendőrök, meglepetéssel
tapasztalták, hogy a cigányok egy része, sőt a nagyobbik része a házak kéményeibe
bújt. Amikor a kutató rendőrök a kéménybe bújt cigányokat kezdték leráncigálni,
azok a kéményekből a rendőrökre ugráltak és megpróbálták leteperni őket... A még
elrejtőzött cigányok végső elkeseredésükben szabályos sortüzet nyitottak a rendőrökre
és egy részüknek sikerült is a revolvertűz védelme alatt egérutat venniük.”⁴⁴

A lócsempész bandák képesek voltak valóságos háborús viszonyokat teremteni.
1947 augusztusában a határon átkelt román lókötők az éj folyamán a Makótól három
kilométerre fekvő Kiszombor település központjáig merészkedtek, ott két fős csoportokra
szóródtak szét és úgy rohanták meg az istállókat. Az akciót sikeresen lebonyo-
lították. Az egyik gazda azonban időközben értesítette a hatóságokat. A rendőrök és a
határvadászok tüzet nyitottak a menekülő bűnözőkre, akik nem ijedtek meg, vissza-
lőttek. A tolvajok ekkor már főként a bőrüket próbálták menteni, ezért nem tudtak
igazán ügyelni a lopott jószágokra. Így a lovak egy része elcsatangolt. Az elszabadult
állatok megvadulva vágtaztak a községben. A falu eközben fegyverropogástól volt
hangos. A lakosság ásóval, kapával és vasvillával vonult ki az utcákra. A helybéliek
fellelésükkel segíteni igyekeztek a bűnüldöző szerveknek, de inkább nehezítették a
dolgukat. A rendőrök az éjszakai sötétségben öt méternél nem láttak messzebbre;
komoly veszélyt jelentett a civilek jelenléte. Talán ennek is köszönhető, hogy nem
tudták elkapni a csempészeket. A tolvaj banda egyik tagját megsebesítették, de a töb-
biek sérült társukat és az eltulajdonított kiszombori lovakat magukkal vitték. A hatá-
ron túl a magyar karhatalom emberei már nem üldözhatték az elkövetőket. „Virradat-
kor a község képe csatateret mutatott. A házak falai golyólyukakkal voltak tele. Eldo-
bott töltényhüvelyek, szerszámok, véres csík a földön mutatták a lezajlott kétórás
tűzharcot.”⁴⁵

A tarthatatlan viszonyokra Rajk László belügyminiszter is felfigyelt. Az ősz fo-
lyamán nagyszabású mozgósítást rendelt el a kelet-csanádi lórablások- és csempészet
miatt. Budapestről géppuskákkal felfegyverzett autókon, három századnyi rendőr
érkezett a térségbe. A koalíciós évek történetének egyik legnagyobb razzijája és kar-
hatalmi fellépése zajlott le ekkor.⁴⁶ Az akció következményeként egy időre meg-
szűntek a tolvajok garázdálkodásai. 1948 őszén azonban ismét nekimerészkedtek a
lórabló bandák. A helyi lap a következő szalagcímmel adott hírt az eseményekről:
„Újrakezdődött...”⁴⁷ A fegyveres tolvajok Magyarországra törtek be. „A vészhírre
botokra kapva kirohantak a férfiak, pillanatok alatt talpon volt a rendőrség és a határ-
vadász őrs, de mintha egy vadnyugati film képei peregtek volna, már csak azt látták,
hogy szőren ülve meg a lovakat, revolverrel, puskával, géppisztollyal felszerelt cigá-
nyok vágatnak ki a faluból.”⁴⁸

⁴⁴ MNÚ 1946. december 11.

⁴⁵ MNÚ 1947. augusztus 24.

⁴⁶ MNÚ 1947. november 12.

⁴⁷ DFH 1948. szeptember 1.

⁴⁸ Uo.

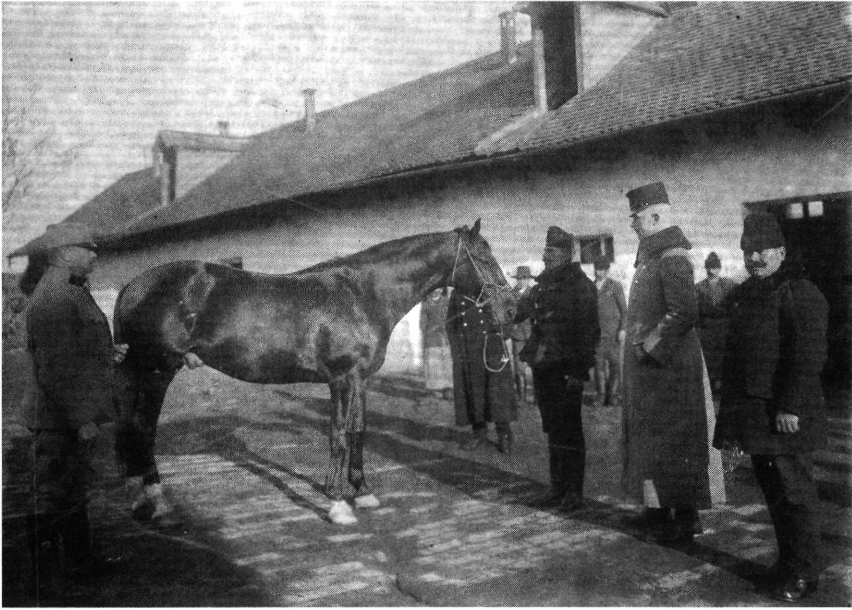
A koalíciós évek makói térségbéli viszonyait tehát alapvetően határozta meg a lótolvajlás és a lócsempészet kérdése. Az utána következő időkben ez sokat változott, de – mint tudjuk – az már egy egészen más korszakot jelent.

***Horses, Horse-dealers and Horse Affairs in Makó
during the Coalition Period***

by KONSTANTIN MEDGYESI

When in present study we discuss horses and affairs connected to them, we do not concentrate on the noble animal itself, but rather on the social environment surrounding it. The world of the coalition years (1944-1948) was the last historical period in Hungary, when horses played an essential role in the life of individuals and communities. In those years, horse's aid in fieldwork was simply indispensable for peasants. However, later on due to both agricultural development and modernization, as well as to the ideal of the Socialist Era (industrialization) more and more machines, i.e. tractors appeared in order to support the everyday life of those living on agriculture. Parallel to this, horses were replaced by machines.

Consequently Makó is an appropriate field in order to elaborate this topic, as in the territory of the one time county seat of Csongrád, horses played a significant role similarly to other settlements on the Great Hungarian Plain. Peasants growing mainly onions used horses usually as plough-horses. Nonetheless, due to the system of land possession characteristic in Makó, landowners had landed properties far away from each other, thus distances were easier to cover by horses or carriages. Therefore it is not by chance, that a horse was considered as treasure for the inhabitants of Makó.

Csala Ferenc lókereskedő Dessewffy utcai házának udvarán, 1920-as évek. Homonnai Nándor felvétele. (József Attila Múzeum, ltsz.: T.D.94.20.4.)

Csala Ferencné, D. Nagy Lídia, házuk udvarán. Homonnai Nándor felvétele, 1920-as évek. (JAM, ltsz. T.D. 94.20.3.)